

Island og Vestnorden i NATO/BRICS+ Arktis

Rasmus Gjedssø Bertelsen, PhD (Cantab)

2022-2023 Nansen professor i arktiske studier, Akureyri Universitet

Professor i nordområdestudier, Barents Chair in Politics, UiT Norges arktiske universitet (Tromsø)

Arktis og Vestnorden (Færøerne, Grønland og Island) afspejler historisk det internationale system og gør også i dag. Tanken om et enestående eller ekseptionelt Arktis er en misforståelse, som fører på vildspor. Arktis og Vestnordens fremtidige stilling i storpolitikken kan med nogen vished forudsiges ud fra verdensordenens udvikling.

Det internationale system bevæger sig hastigt mod en opsplitning i en USA-ledet NATO-verden, inklusive Australien, New Zealand og Japan, og store dele af resten af verden blandt andet illustreret af BRICS+ samarbejdet af Brasilien, Rusland, Indien, Kina, Sydafrika, og nu Argentina, De forenede arabiske emirater, Etiopien, Iran, Saudi Arabien og Ægypten. Denne opsplitning drives frem af USA og Kinas globale konkurrence og USA og Ruslands konflikt også afspejlet i krigen i Ukraine.

Denne opsplitning giver sig til udtryk i Arktis og Vestnorden. USA har i de senere år presset på for at udelukke Kina fra investeringer i Grønland og Færøerne. De øvrige syv arktiske lande har ophørt næsten alt arktisk samarbejde med Rusland som svar på Ruslands invasion af Ukraine den 24. februar 2022, og Sverige og Finland har søgt NATO-medlemskab (Finland opnået). Rusland reagerer på vestlige sanktioner ved at søge endnu dybere økonomisk, politisk, videnskabeligt, teknologisk, etc., samarbejde – også i Arktis – med Kina, Indien og andre BRICS+ lande.

Arktis er på få år gået fra nært samarbejde mellem Rusland, Norden og Nordamerika om forskning, diplomati, økonomi, folk-til-folk samarbejde til en skarp opdeling i et USA-ledet NATO-Arktis og Ruslands halvdel af Arktis med investeringer og samkvem med BRICS+ landene. Denne opdeling i NATO og BRICS+ Arktis kan forventes at vedblive i overskuelig fremtid, eftersom den generelle verdensorden kan forventes at være præget af opdelingen i en USA-ledet NATO-blok og BRICS+ blokken med flere, som ikke støtter amerikansk lederskab.

Arktis og Vestnorden under den kolde krig afspejlede nøje den bipolare verdensorden opdelt mellem det nordiske og sovjetiske Arktis af Jerntæppet og det nordamerikanske og sovjetiske Arktis af det såkaldte Istæppe gennem Beringstrædet.

USA's sejr i den kolde krig og Sovjetunionens nederlag og opløsning gav en unipolær verden: USA som eneste supermagt, Rusland i dyb samfundsmæssig krise og Kina som fortsat et enormt, men fattigt udviklingsland.

Den USA-ledede verden var grundlaget for det Arktis, vi kender i dag med samarbejde om videnskab, klima, miljø, erhvervsudvikling og folk-til-folk samarbejde i Arktisk Råd mellem Rusland, de fem nordiske lande, Canada og USA/Alaska og videre i International Arctic Science Committee (1990), International Arctic Social Sciences Association (1990), Arctic Environmental Protection Strategy (1991), Barentsregionen (1993), Arktisk Råd (1996), University of the Arctic (1999), etc.

Mange forstod ikke, hvordan historien går videre - også i Arktis. Kinas spektakulære økonomiske vækst bragte det tilbage som en af verdens to allerstørste økonomier med USA. Høje olie-, gas- og råstofpriser samt præsident Vladimir Putins styre bragte Rusland tilbage som en traditionel eurasisk stormagt.

For år tilbage begyndte USA at gøre det klart for Kongeriget Danmark, at USA ikke accepterede kinesisk køb af den tidligere danske flådestation Grønnedal i Grønland, kinesisk entreprenør for Grønlands nye lufthavne eller kinesisk Huawei 5G mobiltelefonnetværk i Færøerne. Mike Pompeo, USA's daværende udenrigsminister under Præsident Donald Trump, bragte tydeligt det amerikansk-kinesisk-russiske opgør ind i Arktis med en stærkt anti-russisk og -kinesisk tale i forbindelse med Arktisk Råds udenrigsministermøde i Finland i maj 2019.

Island har i høj grad draget nytte af globaliseringen efter den kolde krig og også udviklet globale arktiske bånd. Det kommer til udtryk ved Arctic Circle Assembly konferencen i Reykjavik hver oktober 2013, verdens største arktiske konference i dag. Island og Kina har været primusmotorer de sidste godt 10 år i nordisk-kinesisk arktisk forskningssamarbejde udmøntet i China-Iceland Arctic Observatory ved Kárhóll i Nordøst Island samt China-Nordic Arctic Research Center ved Polar Research Institute of China i Shanghai, som bringer 18 nordiske og kinesiske universiteter og forskningsinstitutioner sammen.

USA er nu militært stærkt tilstede på Keflavik-basen med overvågningsfly mod russiske ubåde, og der er stigende skepsis mod samarbejdet med Kina. USA investerer politisk og økonomisk i sit forhold til Grønland, og amerikanske flådefartøjer besøger Færøerne. Derimod hænger Færøernes nære fiskerisamarbejde med Sovjetunionen/ Rusland siden den kolde krig i en stadigt tyndere tråd.

Bredt samarbejde mellem det russiske, nordiske og nordamerikanske Arktis afspejlede verdensordenen efter USA's sejr og Sovjetunionens nederlag i den kolde krig, som også udstak rammer for Island og Vestnorden. Nu opdeles verdensordenen i en USA-ledet NATO-verden og en BRICS+ verden, hvilket også sætter politiske, økonomiske, videnskabelige og teknologiske rammer for Island og Vestnorden.